

Forfatter: Andersen, H. C.

Titel: H.C. Andersens Eventyr bd. I kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Citation: Andersen, H. C.: "H.C. Andersens Eventyr bd. I kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal", i Andersen, H. C.: *H.C. Andersens Eventyr bd. I kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal*, C. A. Reitzel, 1990, s. 9. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-hcaeeventyr01val-shoot-idm139674379155024/facsimile.pdf> (tilgået 23. juli 2024)

Anvendt udgave: H.C. Andersens Eventyr bd. I kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Ophavsret: Udgiver har den fulde ophavsret.

Dog kan værket gengives i det omfang som det følger af ophavsretsretlige undtagelser om citat, kopiering til privat brug mv. Desuden kan der ske kopiering til undervisningsbrug mv. i det omfang som det følger af aftaler indgået med Copydan og tilsvarende institutioner.

Nogle af værkerne i Arkiv for Dansk Litteratur er dog helt fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit.

Du kan finde hvilke værker fra Arkiv for Dansk Litteratur som er frie i [denne liste](#). Har du spørgsmål til benyttelsen af et værk, kan du kontakte udgiver: [Det Danske Sprog- og Litteraturselskab](#)

Til orientering om udgaven

Denne udgaves tekst gengiver så nøjagtigt som muligt teksten i H. C. Andersens originale eventyrhæfter. Dens variantapparat vil opfatte alle varianter i alle oplag til og med den illustrerede fembindsudgave 1862–74, retskrivnings- og tegnændringer dog normalt iraregnet, og vil desuden drage nytte af en sammenligning med alle udgiveren bekendte eventyrmanuskripter. Dens kommentar vil systematisk dokumentere hvert eventyrs baggrund, kilder, tilblivelse og modtagelse i samtiden, forinden at levere en almindelig punktcommentar, og vil derved søge at sammenfatte gammel forskning og lukke op for ny. Som tillæg til textudgaven vil bind V bringe Andersens trykte og utrykte eventyr udenfor de traditionelle udgaver, og til kommentaren føjes Andersens egne noter til eventyrene og en sammenfattende afhandling om tekstkritikkens resultater. – Om punkterne i denne planlægning skal følgende bemærkes.

H. C. Andersen publicerede i årene fra 1835 til 1872 ikke mindre end 25 forskellige småbøger med eventyr og historier. Ca. 190 af eventyrene så første gang lyset i disse hæfter, mens ca. 60, især de senere, forinden havde været trykt i aviser, kalendere e.l. Halvdelen af eventyrhæfterne oplevede eet å tre oplag udover det første. Derefter opsugedes de i de illustrerede udgaver: *Eventyr, fortalte for Børn* 1835–42 (3+3 hæfter) og *Nye Eventyr* 1844–48 (3+2 hæfter) indgik i *Eventyr* 1850, der blev genoptrykt 1854, mens *Historier* 1852–53 (2 hæfter) indgik i *Historier* 1855. De to bøger var illustrerede af Vilh. Pedersen, hvis hele Andersen-arbejde sammefattedes i *Eventyr og Historier* I–II 1862–63. Den afdøde tegners arbejde optoges af Lorenz Frølich, sidst i samme udgaves bind III–V 1871–74, som dækkede Andersens senere produktion, samlet om *Nye Eventyr og Historier* 1858–72 (4+4+2 hæfter). Et mindre antal eventyr i disse illustrerede udgaver kom dog fra andre førstetryk end de nævnte hæfter, og enkelte var ikke trykt før. – Endvidere optoges eventyrene i *Samlede Skrifter's*

1. udgave, de ældre i bind 19–20 1855, de yngre i bind 25–27 og blændingsbindet 28, alle fire trykt 1868 (fra det posthume bind 29 ses bort); og endelig sluttede den posthume 2. udgave af skrifterne med eventyrbindene 13–15 1879–80. Altså findes hvert eventyr trykt flere gange i forfatterens levetid, nærv. binds indhold således normalt 6 gange, og dette forhold turde i sig selv motivere en konsekvent kollationering.

Valget af tekstgrundlag for en ny udgave som denne kunne ikke falde vanskeligt. Rent bortset fra, at førsteudgaver jo er det hyppigste grundlag for videnskabelige udgaver, og at textvarianter lettest knyttes til sådanne, faldt det med det samme i øjne, at de små gamle eventyrhæfter aldrig har været optrykt som sådanne, idet nutidens samlede eller udvalgte udgaver er baseret på 1. eller 2. udgave af *Samlede Skrifter*, Hans Brix og Anker Jensens kritiske udgave således på 1. Ved denne benyttelse af textoverleveringens sidste i stedet for dens første trin er et enhedspræg skabt, men to ting gået i glemme: dels originaludgavernes tekstform, som i de senere optryk er skjult bag talrige småændringer især af normativ art, fra kommentering til syntax, og dels fornemmelsen for de små, til tider vel ret tilfældige, men til andre tider komponerede helheder, som eventyrhæfterne udgjorde, da H. C. Andersen lagde dem i det samtidige publikums hænder. At den valgte udgivelsesmåde ikke bliver strengt kronologisk, turde heroverfor være en mindre gene. Et register vil til sin tid råde bod herpå, og iøvrigt henvises overalt til Birger Frank Nielsen: *H. C. Andersen Bibliografi*, 1942.

En deling af materialet i fem textbind har også i denne udgave vist sig naturlig, omend bind II bliver en del større end de øvrige. Deres indhold bliver følgende:

- I: Eventyr, fortalte for Børn 1835–42.
Dadningen 1830.
Lykkens Kalosker 1838.
- II: Nye Eventyr 1844–48.
eventyr optagne i Eventyr 1850.
Historier 1852–55.
- III: Nye Eventyr og Historier 1. Række 1858–60.
- IV: Nye Eventyr og Historier 2. Række 1861–66.
eventyr optagne i den III. udgave I–II 1862–63.
- V: Dryaden 1868.
andre eventyr optagne i Samlede Skrifter 25–28 1868.

Tre nye Eventyr og Historier 1870.
eventyr optagne i den ill. udgave (III)–V 1874.
Nye Eventyr og Historier 3. Række 1872.
Tillæg: eventyr udenfor udgaverne (trykte, posthumt trykte, utrykte).

- VI: H. C. Andersens Bemærkninger til Eventyr og Historier.
Erik Dal: Tekstkritisk redegørelse.
Erling Nielsen: Kommentar til I–II.
- VII: Erling Nielsen: Kommentar til III–V.
Registre.

Variantapparatet hviler på korrekturmæssigt annoterede arbejds-
eksemplarer af udgaverne 1850 ff, sammenlignet to og to i krono-
logisk følge. Ved udarbejdelsen af det er der ikke taget hensyn
til den posthume udgave af *Samlede Skrifter*. Og da de ændringer
i denne, som anføres hos Brix, eller som af tilfældige grunde har
påkaldt sig opmærksomheden, gerne findes allerede i fembinds-
udgaven 1862–74, turde det være forsvarligt, at heller ikke op-
tryk af dennes første to bind for 1875 har været rådspurgt. De
tår betragtes som rene forlagsarbejder, og kredsen omkring nær-
værende udgave har fra første færd været enig om, at en kolla-
tionering af disse tryk ikke ville være rimelig.

Af de ændringer fra tryk til tryk, som især er noteret i ar-
bejdsexemplarerne, er der i variantapparatet medtaget alt hvad
der vedkommer ikke blot ordvalg og ordstilling, men også ord-
form (*hülste/hülsede, stode/stod, kommen/kommet, Sengklæderne/Sen-
gekklæderne, meer/mere*). Derimod har der ikke kunnet være tale
om at opløse ændringerne i retskrivning og tegnsætning undtagen
i specielle tilfælde. Og heri ser vi et yderligere argument for valg
af tekstgrundlag, thi førsteudgaverne er netop karakteriserede ved
et ringe mål af den egalitet, der efterhånden indføres i disse hen-
seender, herunder skiftende moder som indførelse af stort bogstav
i substantiviske ord som *Meget, Alle, Allerbedste, Du, En* i 1855.
Den der eftergår variantapparatets mange eksempler på syntak-
tiske pedanterier i rettelserne, specielt i 1862, vil forstå, at pe-
danteriet breder sig langt frodigere på de nævnte endnu mindre
detallers område – hvilket kun peger bort fra den store digters
uskyldige forhold til officiel ortografisk norm såvelsom fra hans
ofte blot tilfældige, til andre tider rytmisk udtryksfulde tegnsæt-
ning.

Variantapparatet er strengt kronologisk. En note som: *komme[
kommen A², kommet B-C, kommen D* kunne mere økonomisk skri-

ves: *kommet*] *kommen* A²D, *kommet* B-C eller endog blot *kommet*] *kommen* A²D. Den fulde form har dog været uundgåelig, fordi variantapparatets princip er, at alle tryk efter det sidst anførte stemmer med dette. En note som: *Garderoben*] *Klædeskabet* B betyder altså: *Garderoben*] *Garderoben* A², *Klædeskabet* BB²CD, ikke: *Garderoben* A²B²CD, *Klædeskabet* B. Tilbagegribninger, som er hyppige, fremtræder altså klart, omend lidt pladskrævende (som i noten *kommet*). – *Undtagelser* fra reglen er signaturer, der knytter sig til noter om tegnfejl og andre fejl specielt i A, og noter der blot meddeler en manuskriptvariant; her fortsættes rækken af læsemåder ikke.

Den trykte hovedtext A – eventyrhæfternes originaloplag – behandles meget konservativt. Deciderede meningsløshed i interpunktion rettes, især de mange overskydende eller bortfaldne anførselstegn, men der gøres en note om indgrebet. Og alle egentlige ændringer i originalen markeres med en stjerne foran ordet. Mange vil formentlig finde, at karakteristikkene *fejll* i noterne er brugt for sjældent og videreførelse af læsemådernes række for tit.

Om *manuskriptbrugen* følgende: Alle udgiverens bekendte manuskripter er anført i den bibliografiske note til hvert eventyr. Bestanden varierer fra nul, eller et fragment, indtil flere komplette versioner af et eventyr; her i bind I findes aldrig mere end eet håndskrift, og det er derfor ikke særlig karakteriseret, blot betegnet som *udkast* eller *koncept*, efter et skøn over hvorvidt det er et tidligt eller et nogenlunde sent forstadium til renskrift eller trykmanuskript. Beskæftigelsen med disse ting har tydeligt vist behovet for en egentlig manuskriptudgave (facsimile + transskription), thi for nærværende formål har manuskripterne kun skullet yde begrænset hjælp. Tvivlstilfælde i teksten har kunnet belyses, og en del gange er læsemåder anbragt i fodnoterne, når de måtte skønnes at være forbedringer, især når ord synes at være tabt på vej fra det kendte manuskript til det ældste tryk; se fx. s. 32, 46, 61, 81, 147.

De førnævnte textrettelser med stjerne beløber sig kun til c. 25 i hele *Eventyr, fortalte for Børn*. I de fleste tilfælde har man både m's og en eller flere senere udgavers samstemmende vidnesbyrd overfor A, og i en del af disse tilfælde er fejlen i A så åbenlys, at man næsten kan tale om trykfejl; se side 30, 76, 77, 101, 108, 109, 144, 148, 155, 161, 175, 186. Andre gange står en eller flere udgaver overfor både m og A (31, 148, 150, 164), eventuelt overfor A alene, hvor m mangler (54, 126); en enkelt gang har m, A, A² tre forskellige læsemåder, hvoraf den sidste er valgt, bl. a. fordi det pågældende eventyr overhovedet er gennemgået af for-

fatteren i A² (185); en markant fejl lever uforstyrret fra m til B² (29). En overalt gentaget udledelse, resp. fejllæsning i A er restitueret med støtte i m (142, 149). Mod alle vidnesbyrd er derimod – udover en korrektion (162) – kun een konjektur vovet: *tre hundrede for hundrede* (86,21) i analogi med samtlige andre tilsvarende passager; derimod er en årtistigere forgængers udmærkede konjekture et par gange anført i noterne.

En nærmere karakteristik af de skiftende eventyrudgavers tekst-kritiske historie tænkes givet i bind VI. Her skal kun nogle rent foreløbige iagttagelser anføres med alt forbehold; signaturerne for dette binds hovedindhold EB benyttes:

A, EB's første oplag, er noget skædesløst sat, men selvfølgelig autoritativt i den forstand, at H. C. Andersen har givet hæfterne fra sig i netop denne skikkelse. Han kan næppe have fået særlig indgribende assistance fra forlagets eller Edvard Collins side.

A², EB's andet oplag, er derimod ikke autoritativt. Ifl. brev fra Andersen til Collin (se registret i HCAs Brevveksling med Edvard og Henriette Collin VI 45) har forfatteren Carl Borgeard læst begge korrekturer af tre hæfter (måske det tabte EB 1–45 samt EB 3–46 og EB 4–46), ihvertfald betegner mange fejlagtige eller udglattende ændringer et sideskud på traditionen. I EB 6–47 er *Svinedrengen* overarbejdet af forfatteren.

B, EP–50, går øjensynlig tilbage til tekstformen i A, dog vist med vekslede forhold fra hæfte til hæfte. Breve synes at vise, at Andersen selv skulle have besørget korrekturen, men at den på grund af hans bortrejse tilfaldt Collin. En normaliserende tendens i tegnsætning og retskrivning mærkes, men småændringerne er af ringe betydning. *Keiserens nye Klæder* og endnu engang *Svinedrengen* er overarbejdet af forfatteren.

B², EP–54, synes ifølge brevene at være korrigeret af forfatteren; der sker meget lidt.

C, SS 19/20–55, gennemfører en normerende tendens og har også andre småændringer, dog alle af en sådan karakter, at forfatterens medvirken ikke er sikker og næppe engang sandsynlig. Forsåvidt kan man ikke fraskrive denne tekst en vis autoritet. Andersen har dog måttet betragte den som en definitiv udgave; og ønsker man et enhedspræg over en nutidig udgave uden nutidig retskrivning, er C ihvertfald bedre end SS 2. Men forreodningen er dog for, at Andersen, som arbejdede så hårdt med sproget i sine manuskripter, har overladt optryk især i denne målestok til hjælpsomme og effektive personer, der havde mere forstand på korrektur og sproglære end han selv.

D, EHP 1–62, synes derimod at være en særdeles mislig autoritet. Dels går den bøger C og efterlader på mange måder denne som et sideskud, ihvertfald i den forstand at de senere udgaver stort set bygger på den populære D, på dens oplag langt op i dette århundrede og på dens derivat SS 2. Dels repræsenterer D den friserede sproglærings sejr især i syntaxens detaljer og er derved mindre Andersensk end forgængerne. Og dels indføres nu en mængde verbale rettelser: nogle tilstræber variation af Andersens epitheta, således det altfor hyppige *nydelig* i *Tommelise*; andre repræsenterer en nationalt bestemt purisme, hvorved tyskheder som *Geburtsdag* og *gesvindt* erstattes af «gode danske ord», og, malåpropos, *Præsenter* af det tyskklingende *Foræring*. Udgiveren har i øjeblikket ingen viden om Andersens mulige accept af eller endog medvirken til denne redaktion; men da de sene værker ikke iøvrigt vidner om svækket liv eller fintsans på det sproglige område, vågner vi os ved at give ham skylden for disse ofte ganske vilkårlige indgreb, som næsten alle er forringelser, og som er væsentligere end alt hvad der er sket i de foregående tryk fra A til C inclusive. EHP's eneste, men unægtelig store dyd er at genindføre den kronologiske rækkefølge, der blev så brutalt forladt i Vilh. Pedersens første udgave 1850 og derefter i C, hvis indre struktur næppe kan påvises.

I lighed med Brix & Jensen slutter vi vort første bind med de to store eventyr, som H. C. Andersen aldrig selv lod optrykke i denne form: *Dødningsen*, der genopstod som *Reisekammeraten* efter en af vor litteraturs berømteste omarbejdelsesprocesser, og *Lykkens Kalosker*, der revideredes så kraftigt til EP–50, at de to versioner ikke med fordel kan sammenfattes i et apparat. De to her meddelte tekster har således tekstkritisk kun een form hver, og manuskripter mangler.

1. korrektur af nærværende bind (ren text) er læst efter originalen af stud. mag. Niels Martin Jensen og udgiveren. 2. korrekturs text er kontrolleret af udgiveren og læst efter originalen af fru Estrid Dal. Ved de tre sammenhængende, uafhængige løsninger er benyttet mindst to forskellige eksemplarer af bøgerne i et – tilsyneladende dog overflødig – forsøg på at opfange mulige forskelle mellem eksemplarerne indbyrdes. De successive oplæg er for det meste sammenlignet af biblioteksassistent Jan W. Rasmussen, udg. C-D dog af Estrid Dal, og på basis af disse korrigerede eksemplarer samt håndskrifterne har udgiveren derpå opbygget variant-apparatet. En lignende arbejdsdeling tænkes iagttaget gennem de

følgende fire textbind, og jeg takker for den gode hjælp fra de nævnte medarbejdere. Endvidere vil jeg gerne rette en hjertelig tak til forlagsboghandler Hans Reitzel, på hvis initiativ universitetslektor Erling Nielsen og jeg kom til at overveje og udføre det foreliggende arbejde, samt til Bianco Luno A-S for vejledning ved udgavens tilrettelæggelse og vanlig dygtighed ved dens udførelse.

København i januar 1963.

Erik Dal.